

การสื่อสารเชิงพุทธเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระไตรปิฎก
THE BUDDHIST COMMUNICATION FOR THE LIFE-QUALITY
DEVELOPMENT IN THE TIPITAKA

¹พระธณภัทร ธนภทโท และ ²พระธรรมวิมลมุนี

¹Phra Thanaphat Thanaphatdho and ²Phradhamwimonmune

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Thanaphat_Th@gmail.com

Received December 25, 2021; Revised February 12, 2022; Accepted March 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับการสื่อสารเชิงพุทธในพระไตรปิฎกและวิเคราะห์การสื่อสารเชิงพุทธเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจและมีปฏิกิริยาตอบสนองประกอบไปด้วยผู้ส่งสาร ผู้รับสาร สื่อกลางและข้อมูลข่าวสาร ส่วนคุณภาพชีวิตเป็นภาวะที่ได้รับการตอบสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ โดยการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสื่อสารเชิงพุทธเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตพบว่า วิธีการใช้สื่อช่วยเสริมและวิธีการสื่อสารทางจิต มีผลให้เกิดความสุขทางด้านร่างกาย ความสุขทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ความสุขทางด้านจิตใจและอารมณ์และความสุขทางด้านปัญญา ประสิทธิภาพของการสื่อสารเชิงพุทธในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ทั้งปัจจุบันและอนาคต ทำให้เกิดการอนุเคราะห์แก่กุลโลก ทำให้เกิดความสุขและหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

คำสำคัญ : การสื่อสารเชิงพุทธ, คุณภาพชีวิต, พระไตรปิฎก

¹ นิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Abstract

This academic article presents the concept of Buddhist communication in the Tripitaka. and an analysis of Buddhist communication to improve quality of life. It was found that communication is a process of conveying information to gain understanding and reaction. It consists of messengers, receivers, mediators and information. Quality of life is a condition in which physical and mental needs are met. by communication as a tool to improve quality of life. Buddhist communication to improve quality of life found that How to use auxiliary media and methods of mental communication resulting in physical happiness Social and environmental happiness psychological and emotional happiness and intellectual happiness The effectiveness of Buddhist communication in improving the quality of life create benefits both now and in the future causing generosity to support the world causing happiness and release from all suffering

Keywords: Buddhist communication, Development, Tipitaka

บทนำ

ในสภาพสังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสารที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี การสื่อสารไร้สายสมัยใหม่ สังคมก้าวเข้าสู่ยุคสารสนเทศและการสื่อสารอย่างไร้ขีดจำกัด ทำให้เป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสารไร้ขอบเขต การสื่อสารเกิดจากภาษาแห่งภาพจินตนาการที่จำได้จากสัญญา (concept) แล้วแปลงมาเป็นภาษาถ้อยคำ ภาษาก็จะโยงไปหาประสบการณ์ที่เคยพบเห็น (ภาพในใจ) แล้วเกิดลักษณะการสื่อสารกันขึ้น เพื่อบอกจุดประสงค์หนึ่ง บอกความรู้สึก ความคิดและความเข้าใจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539 : 2) ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางด้านข้อมูลข่าวสารเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน มีบริษัทขนาดใหญ่ผลิตเทคโนโลยีการสื่อสารเกิดขึ้นจำนวนมาก มีการใช้ทุนแข่งขันทางการตลาดในการผลิตเครื่องมือและอุปกรณ์ในการสื่อสารอย่างมหาศาลและเทคโนโลยีการสื่อสารก็เข้ามามีส่วนสำคัญกับวิถีชีวิตของคนในสังคม ซึ่งอินเทอร์เน็ตเป็นนวัตกรรมการสื่อสารที่เติบโตและได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วมากในปัจจุบัน เพราะมีขีดความสามารถในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในลักษณะสื่อประสม คือ สามารถสื่อความหมายทั้งในรูปแบบของข้อความภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวและเสียงได้ในเวลาเดียวกัน เช่น ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) การสนทนา (chat) การอ่านหรือแสดงความคิดเห็นในเว็บบอร์ด การติดตามข่าวสาร การเรียนรู้ออนไลน์ (e-Learning) face book เป็นต้น ทำให้ผู้ใช้สามารถรับข้อมูลข่าวสารได้อย่าง

สะดวกและรวดเร็วผ่านบริการต่างๆ ของอินเทอร์เน็ตได้ อินเทอร์เน็ตจึงเป็นเครือข่ายทางสังคมออนไลน์ที่มีอิทธิพลต่อคนในสังคม ซึ่งเข้ามามีบทบาทอย่างมากในเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่หลากหลายรูปแบบ และส่งผลกระทบต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อสังคมในเชิงบวกและเชิงลบด้วย โดยผลกระทบต่อสังคมในเชิงบวกมีหลายลักษณะ เช่น ทำให้การติดต่อสื่อสารง่ายและสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น รับรู้ข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วฉับไว ทันต่อสถานการณ์ มีช่องทางในการสร้างงาน สร้างอาชีพและธุรกิจใหม่ๆ ได้ เป็นต้น ส่วนผลกระทบในทางลบ เช่น เกิดภัยทางสังคมจากการที่ได้มีการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การได้รับข้อมูลหรือรูปภาพที่ไม่เหมาะสมสำหรับเยาวชน การถูกมอมเมาหรือถูกล่อลวงให้หลงผิดจากสื่อต่างๆ การถูกคุกคามทางสื่อ ถูกยั่วยุทางเพศ ยั่วยุทางอบายมุข ถูกชักจูงให้ทำผิดกฎหมายและกฎทางศีลธรรม ถูกยั่วยุหรือกระตุ้นให้มีพฤติกรรมรุนแรง ซึ่งนับวันสื่อเหล่านั้นก็ยิ่งมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จนต้องมียุทธศาสตร์ขึ้นมาเฝ้าระวังอันตรายจากการใช้และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เช่น กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ศูนย์ป้องกันและปราบปรามทางสื่อ เป็นต้น

ปัจจุบันพบว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้ข่าวสารของประชาชนมากขึ้น เนื่องจากมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารใหม่ๆ หลายประเภท เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต ระบบโทรคมนาคมหรือเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งทุกหน่วยงานหรือองค์กรล้วนใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จและคนในสังคมก็ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในเครื่องมือดำเนินชีวิต หากใช้เครื่องมือการสื่อสารได้อย่างเหมาะสมและสามารถควบคุมการใช้ได้ก็จะเป็นประโยชน์อย่างมหาศาล สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและคนรอบข้างได้ เพราะเทคโนโลยีการสื่อสารสามารถทำให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาของสารที่ผู้สื่อถ่ายทอดออกไปได้อย่างรวดเร็ว สามารถนำข้อมูลไปพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านอื่นๆ ต่อไป พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อสังคม การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อช่วยเหลือเยียวยาทางสังคมและโลกให้หลุดพ้นจากความทุกข์และยังส่งเสริมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย ในช่วงที่พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกออกเผยแผ่ศาสนา ทรงให้พันธกิจแก่พระสาวกว่า เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก เพื่อประกาศพรหมจรรย์ โดยผู้ที่มิเกลสเบาบางจักได้บรรลุธรรม แม้แต่พระองค์ก็จะเสด็จไปยังอรุณเวลา เสนานิคม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 15/141/180) การเผยแผ่ศาสนา คือกระบวนการสื่อสารธรรมะให้คนเข้าใจ เมื่อคนเข้าใจหลักธรรมแล้วก็จะน้อมนำไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งผลของการปฏิบัติจะทำให้มีคุณภาพชีวิตดียิ่งขึ้น การสื่อสารทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือสันติสุข เพื่อดับทุกข์ของตนได้ ดับทุกข์ของสังคมได้และดับทุกข์ของโลกได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2526 : 12) นักเผยแผ่ศาสนาจึงเป็นกลุ่มนักสื่อสารมวลชนที่มีประสิทธิภาพมาก ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในสังคมได้ พระพุทธศาสนามี

ความผูกพันกับสังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกสังคมกับศาสนาออกจากกัน (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2554 : 1) ทุกยุคสมัยของพระพุทธศาสนาจึงมีความผูกพันกับสังคมอย่างลึกซึ้งในปัจจุบันเทคโนโลยีการสื่อสารมีความทันสมัยมากขึ้น คนในสังคมใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารกันและยังมีภัยคุกคามต่างๆ ที่แฝงเข้ามาในกระบวนการสื่อสารอยู่เสมอ โดยพระพุทธศาสนาก็จะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้รู้เท่าทันสื่อสมัยใหม่ ทั้งในรูปของการใช้เครื่องมือสื่อสาร การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อให้เท่าทันกับยุคสมัยของสังคมแห่งการสื่อสาร เพื่อส่งเสริมการตระหนักรู้และทักษะในการรับสื่อและข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการรู้เท่าทันสื่อ และใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก

การสื่อสารเชิงพุทธในพระไตรปิฎก

1. ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสาร (communications) มีที่มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า communis หมายถึง ความเหมือนกันหรือร่วมกัน การสื่อสาร (communication) เป็นกระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ข้อมูลองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด รวมทั้งความต้องการ ซึ่งเป็นการกระทำจากผู้หนึ่งไปสู่อีกผู้หนึ่ง หรือการสื่อความเข้าใจระหว่างกลุ่มคน เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองกัน (W. Rhys Roberts, 1946 : 6) ครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคนๆหนึ่ง ซึ่งอาจมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่หมายความว่าแต่เพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึง ดนตรี ภาพ การแสดง บัลเลต์และพฤติกรรมกิริยาท่าทาง การละเล่น การแสดงหรือการกระทำต่างๆ ก็ถือเป็นการสื่อสารต่างๆของมนุษย์ (Warren Werner, 1949 :95) ดังนั้น การสื่อสารจึงเป็นกระบวนการติดต่อส่งข้อมูล ข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความเห็น ตลอดจนท่าทีความรู้สึกต่างๆ ระหว่างบุคคลรวมถึงตนเองด้วย โดยใช้ถ้อยคำ กิริยา ท่าทาง สัญลักษณ์หรือความรู้สึกนึกคิด ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างใดอย่างหนึ่ง (ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, 2554 : 8) รูปแบบอย่างง่ายของสารคือ จะต้องส่งจากผู้ส่งสารหรืออุปกรณ์เข้ารหัส ไปยังผู้รับสารหรืออุปกรณ์ถอดรหัส อาจอยู่ในรูปแบบของท่าทางสัญลักษณ์ บางอย่างอยู่ในรูปแบบของภาษา โดยการสื่อสารเกิดจากความต้องการที่คนจะส่งข้อมูลหากัน

สรุปได้ว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร (receiver) โดยผ่านสื่อกลาง (channel) หรือตัวนำสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจ โดยมนุษย์สื่อสารกันด้วยประสาทสัมผัสผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ (เพราะผ่านกระบวนการนึกคิดและเจตนาธรรม) ส่วนผู้รับสารก็ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เป็นตัวรับสาร

โดยมีใจเข้าไปรับรู้ ก่อให้เกิดกระบวนการเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รับรู้รส ได้รู้สึทางกายและได้เข้าใจความหมาย หรือการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ผ่านเครื่องมือต่างๆ เพื่อสื่อความหมาย ส่งสัญญาณ ทำสัญลักษณ์ หรือการถ่ายทอด ก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองทั้งทางตรงและทางอ้อม

2. ความสำคัญของการสื่อสาร

การสื่อสารนั้นจัดว่าเป็นปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์ นอกเหนือจากปัจจัยสี่ที่เป็นความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค แม้การสื่อสารจะไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับความเป็นความตายของมนุษย์ แต่อาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรม และเพื่ออยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม ยิ่งสังคมมีความสลับซับซ้อนมากเพียงใดและประกอบด้วยคนจำนวนมากเท่าใด การสื่อสารก็ย่อมมีความสำคัญมากขึ้นเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และสังคมที่นำมาซึ่งความสับสนก่อให้เกิดความไม่เข้าใจและความไม่แน่นอนแก่สมาชิกของสังคม ย่อมต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว (ประมะ สตะเวทิน, 2532 : 1)

ในสมัยปัจจุบันการสื่อสารมวลชนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างสูงกับการเมืองและธุรกิจหรือระบบเศรษฐกิจ การใช้สื่อเพื่อประโยชน์ทางการเมือง และการโฆษณาสินค้าหรือการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองและธุรกิจ (political and commercial propaganda) จึงได้กลายเป็นหน้าที่หลักอีกหน้าที่หนึ่งในการระดมให้สมาชิกของสังคมคิดและบริโภคในทิศทางที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อสารมวลชน (อุบลรัตน์ สิริยุวศักดิ์, 2547 : 6) และการสื่อสารยังมีความสำคัญในแง่ของการเป็นเครื่องมือในการสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีในสังคม “การสื่อสารทำให้เกิดความรักความเข้าใจ ซึ่งแสดงออกมาทางคำพูด สายตา และการกระทำในทุกอิริยาบถ การสื่อสารถักทอสายใยแห่งความรักให้ยืนยาว (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2551 : 64) หากจะพิจารณาถึงความสำคัญของการสื่อสารที่มีต่อมนุษย์สามารถแบ่งได้เป็น 5 ประการ คือ

2.1 ความสำคัญต่อความเป็นสังคม การที่มนุษย์อยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นสังคม ตั้งแต่สังคมระดับเล็ก คือ ครอบครัว ชุมชนเผ่าพันธุ์ ไปจนถึงการรวมตัวเป็นสังคมขนาดใหญ่ในระดับประเทศนั้น จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเป็นพื้นฐาน เพราะการสื่อสารทำให้เกิดความเข้าใจ และทำความเข้าใจกันได้ มีการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างระเบียบของสังคมให้เป็นที่ยอมรับระหว่างสมาชิก ทั้งนี้ เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเป็นสังคม กล่าวคือ การมีสังคมมนุษย์ต้องอาศัยการสื่อสาร สังคมมนุษย์เกิดจากการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการจะรวมคนหลายๆ คน ให้มาอยู่รวมกัน

2.2 ความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน การสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเราเป็นอย่างมาก เรียกได้ว่าตลอดเวลาที่เราตื่น เราจะทำการสื่อสาร

อยู่ตลอดเวลา การสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มใหญ่ การสื่อสารด้วยคำพูด การสื่อสารด้วยตัวหนังสือ การสื่อสารด้วยกิริยาท่าทางและการสื่อสารมวลชนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เราทำประจำวันนั้น มีการสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ไม่เว้นแม้กระทั่งเวลาเรานอนหลับอยู่ หากเราฝันหรือละเมอเรื่องใดก็ตาม ก็ถือว่าเป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่ง คือ การสื่อสารภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Communication) ในชีวิตประจำวันแต่ละคนจะต้องสื่อสารกับตัวเองและสื่อสารกับผู้อื่นตลอดเวลา นับตั้งแต่เวลาตื่นนอนก็ต้องสื่อสารกับตัวเองและคนอื่นที่อยู่ใกล้ตัว การฟังวิทยุ อ่านหนังสือ ออกจากบ้านไปปฏิบัติภารกิจประจำวัน ก็ต้องพบปะบุคคลและเหตุการณ์ต่างๆ ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ต้องทำการสื่อสารอยู่ตลอดเวลา ไม่นับฐานะผู้ส่งสารก็ในฐานะผู้รับสาร หากคนเราขาดความรู้หรือทักษะการสื่อสาร ก็อาจทำให้การปฏิบัติภารกิจประจำวันอาจบกพร่องได้

2.3 ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมและธุรกิจ ปัจจุบันวงการอุตสาหกรรม มีการปฏิวัติทางด้านเทคโนโลยีการผลิต ตลอดจนการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน ทำให้ต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพราะโรงงานอุตสาหกรรมถือเป็นองค์กรหรือสถาบันที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประชาชน ในทางตรงข้ามลูกค้าของสถาบันเองก็จะมีกรรมร่วมกันเป็นองค์การในรูปของสหภาพแรงงาน เพื่อให้มีพลังต่อรอง แสดงความต้องการของตนและชี้ข้อบกพร่องของฝ่ายบริหาร นอกจากนี้โรงงานอุตสาหกรรมยังเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอกฝ่ายต่างๆ อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับที่ตั้งของโรงงาน ผู้บริโภคสินค้า เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ฯลฯ ดังนั้น การดำเนินงานหรือการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของโรงงานอุตสาหกรรมย่อมมีผลกระทบต่อบุคคลเหล่านี้ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม นอกจากนั้นสิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือ ความสนับสนุนและความร่วมมือจากบุคคลเหล่านั้น โดยองค์กรจะต้องสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้ ด้วยการใช้วิธีการด้านสื่อสารที่เรียกว่า "การประชาสัมพันธ์" (Public relations) ในการเผยแพร่ข่าวสารเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและยังสามารถตรวจสอบประชมติหรือความคิดเห็นของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีต่อองค์กรด้วย

2.4 ความสำคัญต่อการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นปกครองในระบอบใดหรือการปกครองระดับใด ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับชาติ ย่อมจะมีทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองหรือประชาชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่สำคัญที่จะทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าและประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการปกครองของรัฐบาล จำเป็นที่จะต้องเผยแพร่ข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบและเข้าใจ จะได้เกิดความร่วมมือและปฏิบัติตามนโยบายตลอดจนกฎเกณฑ์ที่รัฐบาลกำหนดไว้ นอกจากการเผยแพร่ข่าวสารแล้ว รัฐบาลยังจำเป็นต้องรับทราบความรู้สึกนึกคิด ความต้องการหรือประชมติของประชาชนด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการ

ดำเนินนโยบายของรัฐบาลให้สอดคล้องกับประชาคมติในกรณีของการปกครองระบอบประชาธิปไตยหรือนำไปใช้ควบคุมประชาคมติของประชาชนไม่ให้เบี่ยงเบนหรือต่อต้านนโยบายของรัฐบาล ในกรณีของการปกครองระบอบเผด็จการ

2.5 ความสำคัญต่อการเมืองระหว่างประเทศ ในวงการเมืองระหว่างประเทศก็จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเข้ามาเป็นปัจจัยที่สำคัญ คือ พัฒนาการของเทคโนโลยีทางการสื่อสารต่างๆ สามารถช่วยทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกติดต่อแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นได้สะดวกและรวดเร็ว ดังนั้น ด้วยเหตุผลทางด้านการสื่อสารที่เจริญก้าวหน้าขึ้นและเหตุผลทางด้านการเมือง จึงทำให้สังคมโลกปัจจุบันเป็นสังคมที่แคบ เพราะสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ง่ายและสะดวกนั่นเอง การติดต่อสื่อสารหรือการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและนโยบายการเมืองระหว่างประเทศต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบด้านการสื่อสารโดยตรง เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับประเทศของตน สร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศอื่น ตลอดจนชักจูงให้ได้รับการสนับสนุนจากประเทศอื่น และได้ศึกษาถึงความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในประเทศอื่นที่มีต่อประเทศของตน หน่วยงานสำคัญที่รับผิดชอบด้านการสื่อสารของการเมืองระหว่างประเทศก็คือ กระทรวงการต่างประเทศและสถานทูตต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นผู้จัดการกับการสื่อสารให้เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะทางจิตใจ สังคมและวัฒนธรรมของประชาชนชาติต่างๆ ที่มีความแตกต่างไปจากประเทศของตน โดยอาศัยสื่อชนิดต่างๆ เช่น สถานีวิทยุ VOA หรือ Voice of America ของสหรัฐอเมริกา สถานีวิทยุ BBC ของประเทศอังกฤษ หนังสือพิมพ์เสรีภาพของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น “การใช้สื่อด้านการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งต้องมีการติดต่อสร้างความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ เช่น การค้า การทหาร การทำสนธิสัญญา ฯลฯ การมีนักการทูตประจำในประเทศต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเรื่องต่างๆ มีความจำเป็นต้องใช้การติดต่อสื่อสารระหว่างกันอยู่เสมอ หากผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และทักษะในการสื่อสารเพียงพอ ย่อมสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้ (ณภัทร ธนเดชาภักดิ์, ออนไลน์ : 2558)

การสื่อสารมีความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการปรับตัวอยู่เสมอ ก่อให้เกิดองค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดประสบการณ์จากองค์ความรู้อยู่เสมอ ทำให้มนุษย์เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อกัน ทั้งยังทำให้เกิดการร่วมมือในการป้องกันภัยคุกคามจากทั้งมนุษย์ ภัยจากสัตว์ และภัยจากธรรมชาติ ทั้งยังทำให้เกิดการรักษารากเหง้าทางสังคมและวัฒนธรรม การสื่อสารยังช่วยกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม ช่วยส่งเสริมให้สมาชิกได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้ง่ายขึ้น และทำให้มีความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติเป็นไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ และสร้างบัพพัตถ์ของกลุ่มทางสังคมที่สังกัดอยู่ ทั้งยังเป็นเครื่องมือที่ทำให้ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

แนวคิดการสื่อสารเชิงพุทธ

ในโอวาทปาฏิโมกข์ กล่าวถึงแนวคิดที่เกี่ยวกับการสื่อสารของพระพุทธศาสนา จำแนกออกเป็น 4 ส่วน คือ หลักการสื่อสาร 3 ประการ อุดมการณ์สื่อสาร 4 ประการ คุณสมบัติของผู้สื่อสาร 4 ประการ และวิธีการสื่อสาร 4 ประการ ดังเนื้อความต่อไปนี้ “การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ความอดทน คือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาฏิโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/183-185/90-91) เมื่อวิเคราะห์จากข้อความดังกล่าวพบว่าพระพุทธเจ้าทรงให้แนวคิดการสื่อสารไว้ 4 ส่วน คือ

1. หลักการสื่อสาร 3 ประการ ได้แก่ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง (การสื่อสารเพื่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้อื่นในทางร้าย) 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (การสื่อสารที่มุ่งส่งเสริมความดีงาม) 3) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (การสื่อสารเพื่อการพัฒนาจิตใจ)

2. อุดมการณ์สื่อสาร 4 ประการ ได้แก่ 1) สื่อสารด้วยความอดทนอดกลั้น 2) สื่อสารโดยมุ่งพระนิพพานเป็นเป้าหมายหลัก (ความหลุดพ้น) 3) สื่อสารโดยไม่ทำร้ายผู้อื่นให้ทุกข์ยากลำบากกายและใจ (ไม่มุ่งร้าย) 4) สื่อสารด้วยอาการไม่เบียดเบียน (การไม่บีบคั้นทุกรณี)

3. คุณสมบัติของผู้สื่อสาร 4 ประการ ได้แก่ 1) เป็นผู้สำรวมในปาฏิโมกข์ (เคร่งครัดในธรรมวินัย มีความประพฤติน่าเลื่อมใส) 2) เป็นผู้ใช้ปัจจัยดำรงชีพพอประมาณ (เสพปัจจัยอย่างรู้ประมาณพอเพียง) 3) เป็นผู้ชอบอยู่ในที่สถานที่อันสงัด (มีความสันโดษ ไม่ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ) 4) เป็นผู้หมั่นพัฒนาจิตและพัฒนาปัญญาทั้งตนเองและผู้อื่นอยู่เสมอ

4. วิธีการสื่อสาร 4 ประการ ได้แก่ 1) สื่อสารด้วยวิธีการไม่กล่าวร้าย 2) สื่อสารด้วยวิธีการไม่ทำร้าย 3) สื่อสารด้วยความอดทน 4) สื่อสารด้วยใช้สันติวิธี

โอวาทปาฏิโมกข์จึงเป็นแนวคิดการสื่อสารเชิงพุทธที่มีความชัดเจน ซึ่งประกอบด้วยหลักในการสื่อสาร อุดมการณ์เพื่อการสื่อสาร คุณสมบัติของผู้สื่อสาร และวิธีการสื่อสาร โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสรรพสัตว์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และเป้าหมายสูงสุดเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

คุณลักษณะของการสื่อสารเชิงพุทธ

การสื่อสารเชิงพุทธ หมายถึง การสื่อสารที่อาศัยหลักการและแนวทางปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ตามหลักการพระพุทธศาสนา (ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, 2554 : 8) คุณลักษณะพิเศษของการสื่อสารเชิงพุทธนอกจากในโอวาทปาฏิโมกข์แล้วยังปรากฏชัดเจนในนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงมอบให้กับพระธรรมทูตยุคแรก เพื่อให้นำสารคือธรรมะไปสื่อให้คนเข้าใจ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 4/32/40) คุณลักษณะของการสื่อสารเชิงพุทธที่ปรากฏในนโยบายดังกล่าว จึงเป็นการนำธรรมะไปสื่อให้เข้าใจโดยผ่านกระบวนการวิธีต่างๆ ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การสื่อสารที่มีลักษณะก่อให้เกิดคุณประโยชน์ ในข้อความที่ว่า “เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก” หมายถึง ทำสิ่งที่เป็นผลดีและมีคุณค่า มี 3 ระดับ คือ 1. ภูมิธรรมมีกตลประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์สุขที่มองเห็นกันในชาตินี้ เช่น การมีทรัพย์ มียศ มีเกียรติและมีความสุข เป็นต้น, สัมปรายิ กตลประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์เบื้องหน้าหรือประโยชน์ในภพหน้า มีจิตใจองงามในคุณธรรมหรือเป็นผู้ที่สั่งสมคุณงามความดีไว้พร้อม เป็นผู้มีศรัทธา ศีล บริจาคทานและเป็นผู้มีปัญหา เป็นต้น, ปรมาตลประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุดหรือนิพพาน, โดยให้ผู้รับการเผยแผ่ได้รับประโยชน์ตามแต่ภูมิธรรมของแต่ละคน หรือให้ตั้งอยู่ในศีล สมาธิ และปัญญา จนถึงบรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุด (พระวิมาน คมกัปปญญ, 2555 : 15)

2. การสื่อสารที่มีลักษณะอนุเคราะห์ชาวโลก สื่อสารด้วยความเมตตากรุณา โดยหวังให้ได้รับความสุข และพ้นจากความทุกข์ ในรูปของการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือเกื้อกูล การชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง บอกเส้นทางที่ควรดำเนิน คือ อริยมรรค 8 และบอกเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดและวิถีทางของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม สังคมศาสตร์เชิงพุทธ และแนวคิดสังคมสงเคราะห์ นอกจากนี้ยังกินความกว้างไปถึงการอนุเคราะห์ชาวโลก ซึ่งรวมไปถึงสิ่งมีชีวิตอื่นที่นอกเหนือจากมนุษย์ด้วย ส่วนที่เป็นโลกในทางกายภาพ และโลกของหมู่สัตว์ ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่เกี่ยวพันกัน

3. การสื่อสารที่มีลักษณะเป็นประโยชน์เกื้อกูล การสื่อสารที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลอุดหนุน เจือจาน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ส่งเสริม สนับสนุนในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการ

พัฒนาคุณภาพชีวิต มีเมตตาปราณี มีน้ำใจ มีมิตรภาพ และหวังดีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีขอบเขต ทั้งตัวสารและวิธีการสื่อออกไปมีลักษณะเป็นคุณต่อโลก และส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนกัน ปราศจากความทุกข์อย่างเสมอเหมือนกัน

4. การสื่อสารที่มีลักษณะเป็นไปเพื่อให้เกิดความสุข เพื่อความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ หมายถึง การสื่อสารเชิงพุทธเป็นไปเพื่อสร้างความสุขให้กับมนุษย์โลกและเทวโลก ทั้งความสุขในระดับประสาทสัมผัสและความสุขจากสภาวะที่จิตใจสงบ และสุขจากปัญญารู้และเข้าใจชีวิตและโลกอย่างแจ่มแจ้งตามความเป็นจริง จนหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวง เรียกว่าวิมุตติสุข

5. การสื่อสารที่มีลักษณะเป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ในสืสืบาวนสูตร ว่าด้วยเรื่องเป้าหมายในการสื่อสารของพระพุทธศาสนาในปาประคูลาย ทรงหยิบใบไม้ขึ้นมาหนึ่งกำมือ แล้วถามภิกษุว่าใบไม้ในกำมือของพระองค์กับใบไม้ที่มีอยู่ในป่าส่วนใดมีมากกว่ากัน เมื่อภิกษุตอบว่าใบไม้ในป่ามีมากกว่า พระองค์ทรงสรุปว่าความรู้ของพระองค์มีมากเหมือนใบไม้ที่อยู่ในป่า แต่ทรงนำมาสอนเฉพาะเรื่องที่จำเป็นเท่านั้น “สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราได้บอกว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 19/1101/613) ทรงมุ่งสื่อสารเรื่องทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น เพราะทรงเห็นว่าความทุกข์เป็นปัญหาใหญ่ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ส่วนเรื่องอื่นเป็นเพียงผลพวงจากความทุกข์ เมื่อสามารถตัดต้นตอของปัญหาได้แล้ว ก็เลยยกระดับคุณภาพชีวิตจากปุถุชนไปเป็นพระอริยะ

ดังนั้น การสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอด เรียนรู้และสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ส่งและผู้รับสาร โดยผ่านสื่อกลาง โดยส่วนใหญ่นิยมจำแนกการสื่อสารออกเป็น 2 ประเภท คือ การสื่อสารโดยใช้วัจนภาษาและการสื่อสารโดยใช้อวัจนภาษา ซึ่งการสื่อสารมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะการทำกิจกรรมทุกอย่างย่อมใช้การสื่อสารทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารกับผู้อื่นหรือการสื่อสารกับตนเอง นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในทางการอยู่ร่วมกันในสังคม การประกอบอาชีพและการเมือง เป็นต้น โดยการสื่อสารประกอบด้วยผู้ส่ง ผู้รับหรืออุปกรณ์ สื่อกลางและข้อมูลข่าวสาร โดยการสื่อสารที่ดีจะต้องทำให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน

ส่วนการสื่อสารเชิงพุทธเป็นไปเพื่อการไม่ทำความชั่ว ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สื่อสารด้วยความไม่มั่งร้าย สื่อสารเพื่อส่งเสริมกุศลธรรม สื่อสารด้วยความอดทน สื่อสารด้วยสันติวิธี สื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สื่อสารเพื่อพัฒนาจิตใจ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือความพ้นทุกข์ นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมประกอบการสื่อสารด้วย

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ก่อนจะกล่าวถึงการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงจำเป็นต้องกล่าวถึง แนวพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและระดับของการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

ในการพัฒนาแนวพุทธจะพัฒนาคนแบบองค์รวม คือ พัฒนาทั้งกาย (ศีล) พัฒนาจิต (สมาธิ) และพัฒนาปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา การพัฒนาคนแนวพุทธเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไปก็คงจะมีหลายประการ ดังนี้¹⁾ เนื่องจากแนวพุทธมองในวงกว้าง การพัฒนาคนจึงครอบคลุมทั้งการพัฒนา กาย พฤติกรรม จิต และปัญญา 2) การพัฒนาคนแนวพุทธ มุ่งให้คนมีทั้งคุณภาพและคุณธรรม คือ การเป็นคนดีมีน้ำใจกับเพื่อนมนุษย์ด้วย 3) การพัฒนาคนแนวพุทธ ชักนำให้มองเห็นคุณค่าทางจิตใจของคน ไม่ใช่มองแต่คุณค่าทางวัตถุ (วัตถุนิยม) อย่างเดียว 4) การพัฒนาคนแนวพุทธ ชักนำให้หาความสุขจากความสงบทางจิตใจ ไม่ใช่ความสุขจากวัตถุเงินทองเท่านั้น 5) การพัฒนาคนแนวพุทธส่งผลเกิดการพัฒนาทั้งคนและองค์กร ทำให้คนเป็นคนดี มีคุณภาพและความสุข ทำให้องค์การเข้มแข็ง มีทั้งสันติภาพ สามารถจัดการตัวเองได้ เรียนรู้อยู่เสมอ มีความผูกพันกับองค์กรของสมาชิก และรักษาสถิตของธรรมชาติ

พระพุทธศาสนามีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถพัฒนาได้ แต่ระดับการพัฒนาอาจมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่ที่สภาพและข้อจำกัดของแต่ละคน รวมทั้งกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจในการพัฒนาคุณภาพชีวิต 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. การสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านร่างกาย

พระพุทธศาสนาเห็นว่าคุณภาพชีวิตที่ดีปัจจัยความสมบูรณ์ทางด้านร่างกายก็เป็นสิ่งสำคัญ คือ การบำรุงร่างกายจากปัจจัย 4 ที่เพียงพอต่อความต้องการ นอกจากนี้ยังจะต้องได้รับความสะดวกสบายทางกายภาพด้วย โดยมาตรฐานของความสะดวกสบายทางกายภาพ คือความสบายะ หมายถึง สิ่งที่สบาย สภาพเอื้อ สิ่งที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่เกี่ยวข้องการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต สิ่งที่เหมาะสม อันเกี่ยวเนื่องในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย จำแนกออกเป็น 7 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2539 : 209) ดังนี้ 1) อาวาสสบายะ ที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่าน 2) โคจรสบายะ แหล่งอาหารอันนวย ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสม เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์ อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป 3) ภัสสสบายะ การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกาลวัตถุ 10 และพูดแต่พอประมาณ การสื่อสารที่เอื้อต่อปัญญา บางแห่งเรียกว่า ธัมมัสสวนสบายะ 4) บุคคลสบายะ บุคคลที่ถูกต้อง เช่น อยู่ในที่มีแต่ผู้ทรงธรรม ทรงภูมิปัญญา และเป็นที่ยอมรับที่เหมาะสม 5) โภชนสบายะ อาหารที่เหมาะสม เช่น อาหารที่ถูกกับร่างกาย อาหารที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ บริโภคไม่ยาก บางแห่งเรียกว่า

อาหารสัปปายะ 6) อุตสัปปายะ ดินฟ้าอากาศและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป 7) อิริยาบถสัปปายะ อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับการเดินจงกรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาบถสมดุ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน ระบบการบริการที่ดี การเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพที่ดี การอยู่ในที่ไม่มีมลภาวะ และมีความปลอดภัยทางสังคม เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณูปการต่อร่างกายและเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการดำรงชีพอย่างมีความสุข

2. การสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

การสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคมจะต้องส่งเสริมความเป็นกัลยาณมิตร สื่อสารเพื่อพัฒนาให้เป็นสังคมแห่งกัลยาณมิตร เพื่อให้คนในสังคมปฏิบัติต่อกันในฐานะมิตรแท้ คือ 1) การทำตัวเป็นคนน่ารัก ปฏิบัติตัวได้เหมาะสมตามฐานะ 2) ปฏิบัติตนเป็นที่น่าเคารพ ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดี มีความเคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม ไม่เบียดเบียนคนอื่น วางตัวต่อสังคมได้อย่างเหมาะสม 3) ปฏิบัติตนเป็นคนที่น่ายกย่องสรรเสริญ ทั้งในแง่ของความประพฤติดีงาม มีคุณธรรม มีปัญญา หมั่นศึกษาหาความรู้และรู้จักปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ไม่เสียดื้อขายมูและสิ่งเสพติด การประสบความสำเร็จในชีวิตในแง่ของการเป็นแบบอย่างที่ดีทางสังคม 4) รู้จักพูดให้ได้ผล มีความสามารถในการสื่อสารที่ดี มีความสามารถชี้แจงให้เข้าใจ รู้จักจังหวะ เวลา และบุคคลในการสื่อสาร เป็นผู้แนะนำและเป็นที่ปรึกษาที่ดี 5) มีความอดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น พร้อมรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์และข้อเสนอแนะ พร้อมรับฟังเพื่อนำมาปรับปรุงตนเอง ปรับปรุงทัศนคติ รวมทั้งการไม่หลงระเหิรในคำยกย่องสรรเสริญ 6) สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เปิดเวทีให้คนในสังคมสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน การสื่อสารเรื่องราวที่ซับซ้อนให้เข้าใจร่วมกัน ซึ่งเป็นการส่งเสริมความสุจริตทางด้านข้อมูล 7) การไม่ชักนำไปในทางที่ไม่ดี ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย ไม่ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยม และอุดมการณ์ที่รุนแรงหรือเป็นมิจฉาติ

เพื่อให้คนในสังคมมีความรัก นึกถึงใจเขาใจเรา มีความเอื้อเฟื้อผูกไมตรีจิตต่อกัน อนุเคราะห์สงเคราะห์กัน รู้จักหน้าที่ที่ควรปฏิบัติต่อกัน และมีความสมัคปรมาสามัคคีกัน พุทธศาสนามีหลักปฏิบัติในการจัดระเบียบสังคมและขัดเกลาสังคม เมื่อบุคคลมีความรัก ไม่เบียดเบียนกัน นึกถึงใจเขาใจเรา มีความเอื้อเฟื้อผูกไมตรีจิตต่อกัน อนุเคราะห์สงเคราะห์กัน รู้จักหน้าที่ที่จะปฏิบัติต่อกัน และมีความสมัคปรมาสามัคคีกัน สังคมก็หวังได้ว่าจะมีสันติ ทำให้พบกับความสงบสุขได้ (อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน, 2554 : 175)

3. การสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านจิตใจและอารมณ์

จิตใจและอารมณ์เป็นส่วนประกอบของชีวิตด้านนามธรรม เป็นส่วนที่ทำหน้าที่รับรู้รู้สึก และจดจำสิ่งต่างๆ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีจึงต้องได้รับการพัฒนาด้านนามธรรม เพื่อ

ยกระดับทางด้านจิตใจและอารมณ์ ของมนุษย์มีความเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งภายในและปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยภายในจะเกี่ยวกับคุณลักษณะของจิต จริตของแต่ละคน รวมถึงระดับของกิเลสตัณหาด้วย ส่วนปัจจัยภายนอกเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ สุขภาพ ความปลอดภัย สภาพภูมิประเทศ อากาศ ฤดูกาล รวมถึงระบบเศรษฐกิจและการเมืองด้วย เพราะถ้าหากอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี ก็จะมีผลต่อสภาพจิตใจและอารมณ์ของสมาชิกในสังคมด้วย เพราะจะทำให้รู้สึกผ่อนคลายความเครียดและความวิตกกังวลจากการดำเนินชีวิต ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านจิตใจและอารมณ์จึงมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางกายภาพด้วย เพื่อส่งเสริมความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมีหรือความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามทำให้เกิดขึ้น แก่นนอนอยู่เสมอ เรียกว่าสุขของคฤหัสถ์ (กามโมคิสุข) จำแนกออกเป็น 4 ประการ คือ 1) อัถฐิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภาคภูมิใจ เอิบอímใจและอุ่นใจว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางชอบธรรม 2) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้นเลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยง และบำเพ็ญคุณประโยชน์ 3) อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร 4) อนวัชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อมีความสุขทางกายภาพแล้วก็จะส่งผลทางจิตใจและอารมณ์ด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2544 : 41)

4. การสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านปัญญา

พระพุทธศาสนาจำแนกปัญญาตามลักษณะการเกิดออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้ 1) จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิด 2) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟัง 3) ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการอบรม ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านปัญญาจึงควรพัฒนาให้สอดคล้องกับประเภทของปัญญา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 11/305/271) ดังต่อไปนี้

4.1. การพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับจินตามยปัญญา

1) การสร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้คิด คือ การจัดปัจจัยเพื่อเร้าหรือจูงใจให้คิด 2 ประเด็น คือ (1) การสร้างแรงจูงใจให้คิดเพื่อพัฒนาสร้างสรรค์ทางโลก หรือการกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นหรือแสวงหาองค์ความรู้ในการพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่การดำรงชีพ แต่จะต้องเป็นไปเพื่อการจรโล่งสังคมและสิ่งแวดล้อม (2) การสร้างแรงจูงใจให้คิดเพื่อพัฒนาปัญญาทางธรรม คือ กระตุ้นให้คิดเห็นคุณค่าของชีวิต คิดในทางป้องกันความชั่ว และแก้ไขปัญหา คิดในทางเพิ่มพูนกุศลหรือกุศลวิตก 3 คือ 1) เนกขัมมวิตก คือ ความตรีกปลอดจากกาม 2) อพยาบาทวิตก คือ ความตรีกปลอดจากพยาบาท 3) อวิหิงสาวิตก คือ ความตรีกปลอดจากการเบียดเบียน และคิด

ในทางพัฒนาปัญญาทางธรรม เป็นต้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 11/305/261.)

2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการส่งเสริมกระบวนการคิด คือ ส่งเสริมให้รู้จักกระบวนการคิดที่เป็นไปเพื่อการพัฒนา 10 ลักษณะ ดังต่อไปนี้ 1) คิดแบบแยกแยะ ส่วนประกอบ 2) คิดแบบคุณโทษและทางออก 3) คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 4) คิดแบบอรรถสัมพันธ์ (คิดหลักการกับความมุ่งหมาย) 5) คิดแบบแก้ปัญหา (วิธีคิดแบบอริยสัจ) 6) คิดแบบรู้เท่าทันธรรมตา 7) คิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม 8) คิดแบบปลุกเร้าคุณธรรม 9) คิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน 10) คิดแบบวิวิธชาตหรือวิธีคิดแบบวิเคราะห์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านปัญญาในระดับ จินตามยปัญญา จึงเป็นการส่งเสริมกระบวนการโยนิโสมนสิการ เพื่อให้มีศักยภาพในการคิดใคร่ครวญ

4.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับสุตมยปัญญา

เป็นปัญหาที่เกิดจากการได้ยินได้ฟังมาจากผู้อื่น ไม่ใช่ปัญหาที่เกิดมาจากการคิดค้นได้ด้วยตนเอง จำแนกการพัฒนาออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) สุตมยปัญญาทางโลก คือ การได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีความรู้ในศาสตร์แขนงต่างๆ การถ่ายทอดประสบการณ์และองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ทั้งในและนอกระบบการศึกษา 2) สุตมยปัญญาในทางธรรม คือ การอบรมสั่งสอนให้เข้าใจธรรมะหรือการใช้ธรรมะเพื่อบริหารชีวิตได้อย่างถูกต้อง เช่น การฟังเทศน์ ฟังปาฐกถาธรรม สนทนาธรรม อ่านหนังสือธรรมะ หรือการได้เรียนรู้ธรรมะตามช่องทางอื่นๆ จัดเป็นปัญหาที่เป็นไปเพื่อความผ่อนคลายความบีบคั้น เป็นกุศลธรรม เป็นปัญญาที่ใช้ในการแก้ปัญหา ยกระดับคุณธรรม และการระงับดับทุกข์

4.3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับภาวนามยปัญญา

เป็นปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติจิตตภาวนา โดยจำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ปัญหาที่เกิดจากสมถภาวนา คือ ปัญหาที่รู้จักวิธีการฝึกอบรมจิตใจให้สงบ เป็นปัญหาที่ระงับนิวรณ์อันเป็นสิ่งที่ปิดกั้นจิตไว้ไม่ให้บรรลุความดี โดยสมถกรรมฐานมีการปฏิบัติ 40 วิธี อันได้แก่การปฏิบัติตามกสิณ 10 อนุสติ 10 อสุภะ 10 อัปปมัญญา 4 อรูป 4 อาหารเรปฏิกุศลสัญญา 1 และจตุราตววัตถาน 1 2) ปัญหาที่เกิดจากวิปัสสนาภาวนา คือ เข้าใจวิธีฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง โดยพิจารณาชั้น 5 อายุตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 ปฏิจจสมุปบาท 12 อริยสัจ 4 ผลของการปฏิบัติตามวิปัสสนาภูมิทำให้เข้าใจวิธีการปฏิบัติจนถึงความรู้แจ้งตามสภาพความเป็นจริงของชีวิต ทำให้เกิดความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง ซึ่งปัญหาที่เกิดจากสมถกรรมฐานและปัญหาที่เกิดจากวิปัสสนากรรมฐานมีความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างความสงบกับความรู้แจ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านปัญญาระดับสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านปัญญาทั้ง 3 ระดับ โดยจินตามยปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการนึกคิดของตนเอง ใช้กระบวนการโยนิโสมนสิการ ส่วนสุตมยปัญญา

เป็นปัญญาที่ได้มาจากแหล่งความรู้อื่น ซึ่งไม่ได้มีต้นกำเนิดมาจากตนเอง โดยใช้กระบวนการปรโตโมสะ และภาวนามยปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในการปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการปรโตโมสะและโยนิโสมนสิการประกอบกัน การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านปัญญาก่อให้เกิดความรู้เพื่อพัฒนาระดับผัสสะ ความรู้ในการพัฒนาเครื่องมือส่งเสริมการดำรงชีพ ความรู้ในระดับการเข้าใจกลไกธรรมชาติ ความรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน ความรู้ในการเสพบริโภคปัจจัย 4 ความรู้ในการปฏิบัติทางจิตให้สงบ และความรู้ในทางระงับดับทุกข์

บทสรุป

การสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสารและมีปฏิกิริยาตอบสนอง โดยจำแนกการสื่อสารออกเป็น 5 ประเภท คือ 1) จำแนกตามกระบวนการไหลของข่าวสาร คือ การสื่อสารทางเดียวกับการสื่อสารสองทาง 2) จำแนกตามภาษาสัญลักษณ์ คือ วจนภาษากับอวจนภาษา 3) จำแนกตามจำนวนผู้สื่อสาร คือ การสื่อสารบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม การสื่อสารองค์กรและการสื่อสารมวลชน 4) การสื่อสารเพื่อการบริการโดยใช้เกณฑ์การเห็นหน้า คือ การสื่อสารแบบเผชิญหน้ากับการสื่อสารแบบไม่เผชิญหน้า โดยการสื่อสารมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะจำเป็นต้องมีการสื่อสารกับสังคมอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีการสื่อสารกับตนเองด้วยและการสื่อสารยังมีความสำคัญต่อการอาชีพ การศึกษา สังคม การเมือง เศรษฐกิจ เป็นต้น การสื่อสารมีองค์ประกอบ 5 ส่วน คือ ผู้ส่ง ผู้รับหรืออุปกรณ์ สื่อกลาง ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นข้อกำหนดหรือข้อตกลงที่ใช้ควบคุมการสื่อสารข้อมูลในเครือข่ายเครื่องคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์เครือข่ายที่ใช้โปรโตคอลชนิดเดียวกันเท่านั้นจึงจะสามารถติดต่อและส่งข้อมูลระหว่างกันได้ เทียบกับการสื่อสารที่ต้องใช้ภาษาเดียวกันจึงจะสื่อสารกันเข้าใจ

พระพุทธศาสนาใช้หลักการสื่อสารเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ เพราะเป็นการสื่อสารที่ปฏิรูปประบบวรรณะ คนทุกกลุ่มสามารถนำสาร (ธรรมะ) ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ซึ่งพระพุทธศาสนามีหลักธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ ได้แก่ 1. การสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านร่างกาย 4. การสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านปัญญา 3. การสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านจิตใจและอารมณ์ 2. การสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2551). *ครอบครัวฝ่าวิกฤติ:แนวคิดพิชิตความทุกข์ครอบครัวไทย* ในยุคนี้. กรุงเทพฯ : ซักเซสมิเดีย,
- พุทธทาสภิกขุ. (2526). *ฟ้าสางระหว่าง 50 ปีที่มีสวนโมกข์*. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์ พระนคร,
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). *การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา,
- _____. (2544). *ธรรมบุญชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- ชาย สัณญาวิวัฒน์ และสัณญา สัณญาวิวัฒน์. (2551).*การบริหารจัดการแนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- ทัศนีย์ เจนวิศิษฐ์. (2554). “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- ประมะ สตะเวทิน. (2532). *หลักนิเทศศาสตร์*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539).*พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- อุบลรัตน์ สิริยาศักดิ์. (2547).*สื่อสารมวลชนเบื้องต้น สื่อมวลชน วัฒนธรรมและสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- อภิรักษ์ โพธิ์สาน. (2554). *สุขวิถี*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : หจก. อภิชาติการพิมพ์
- W.Rhys Roberts. (1946). “*Rhetorica*”. The Works of Aristotle. W.D.Ross ed. London :Oxford University Press,
- WerrenW. (1949). *Werren in Claude E.Snannon and WerrenW.Weaver*. The Mathematicai Theory of Communication. Urbanb, Ill.:University of Illinois Press,